

PANDEMi

SÜRECİNDE DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Editörler

Emrah BAŞARAN

Ruhi Can ALKIN

PANDEMİ SÜRECİNDE DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Editörler
Emrah BAŞARAN
Ruhi Can ALKIN

Ekim - 2021

Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları: 86
Pandemi Sürecinde Dezavantajlı Gruplar

Editörler

Emrah BAŞARAN
Ruhi Can ALKIN

Grafik & Tasarım

Büşra UYAR
Muhammed Sami TEKİN
Mustafa ALTINTEPE

ISBN

978-625-7517-49-2

E-ISBN

978-625-7517-48-5

Baskı

NEÜ YAYINLARI
KTB. S. No: 48888

Yayınevi

Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları
Yaka Mah. Yeni Meram Cad. Kasım Halife Sok.
No: 11/1 Meram / KONYA
0332 221 0 575 - www.neuyayin.com

Ekim, 2021

** Bu eserin tüm hakları Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları'na aittir. Fotokopi yöntemiyle çoğaltılamaz, kaynak gösterilmedikçe resim, şekil vb'leri kullanılamaz.*

** Kitapta yazılı olan her türlü bilginin ve yorumun sorumluluğu yazarların kendilerine aittir.*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
PANDEMİ SÜRECİNDE DERİNLEŞEN EŞİTSİZLİKLER: DEZAVANTAJLI GRUPLAR BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME	1
<i>Emrah BAŞARAN</i>	
BİR DEZAVANTAJLI GRUP OLARAK YAŞLILARIN PANDEMİ HÂLLERİ: “KAPATILMA” VE “DAMGA”	35
<i>Ünal ŞENTÜRK</i>	
COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE GÖRME ENGELLİ BİREYLERİN GÜNDELİK YAŞAMI	65
<i>Tuba SÜTLÜOĞLU</i>	
COVID-19 SALGININDA TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERİN SAĞLIK HAKKINA ERİŞİMİ	119
<i>Ahmet KOYUNCU</i>	
COVID-19 SALGINININ CEZAEVLERİ VE HÜKÜMLÜLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: İÇERİK ANALİZİ	151
<i>Burak ACAR</i>	
SALGININ YOKSULLUK BAKİYESİ: COVID-19 SÜRECİNDE YOKSULLUK VE DEĞİŞEN YARDIM İLİŞKİLERİ	183
<i>Gamze AKSAN, Dilan KARAKOÇ</i>	
PANDEMİ SÜRECİNDE EVLERİMİZİN HİZMETKÂRLARI GÜNDELİKÇİ KADINLAR	225
<i>Özlem ALTUNSU SÖNMEZ, Yağmur GÜLÇEK</i>	
COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE ROMANLARIN YENİ SOSYOEKONOMİK YAŞAMLARI: KANDIRA ROMANLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA	275
<i>Nur KARACAN AĞAR</i>	
KÜRESEL SALGIN (COVID-19) DÖNEMİNDE ULUSLARARASI ÖĞRENCİLER VE UZAKTAN EĞİTİM	307
<i>Zeliha Zühal GÜVEN</i>	
PANDEMİ SÜRECİNDE DEZAVANTAJLI BİR GRUP OLARAK ÜNİVERSİTE GENÇLERİ VE BİR KÖTÜLÜK PROBLEMİ (TEODİSE) OLARAK PANDEMİ ALGILARI	351
<i>Kadir CANATAN</i>	
KORKU VE KIRILGANLIĞIN MEKÂNSAL YANSIMALARI: PANDEMİ SÜRECİNDE DEZAVANTAJLI BİR GRUP OLARAK DEPREMZEDELER	371
<i>Tuba GÜN ÇINĞI</i>	

PANDEMİ DÖNEMİNİN BELİRSİZ BEKLEYİŞLERİ VE SOSYAL POLİTİKALAR: ESNAFLAR ÖZELİNDE NİTEL BİR ÇALIŞMA	397
<i>İlknur EKİZ ATAŞER, Emre DUMLU</i>	
PANDEMİ SÜRECİNDE ALIŞVERİŞ MERKEZİ ÇALIŞANLARI: KONYA ÖRNEĞİNDE NİTEL BİR ARAŞTIRMA	427
<i>Ruhi Can ALKIN</i>	
PANDEMİ SÜRECİNDE SAĞLIK ÇALIŞANLARI	459
<i>Elanur KALECİ</i>	
DEZAVANTAJLI GRUPLAR BAĞLAMINDA RADİKAL ÇOCUKLUK SOSYOLOJİSİ VE TIP SÖYLEMİ	479
<i>Özlem AYDOĞMUŞ ÖRDEM</i>	
ABSTRACTS AND BIOGRAPHIES.....	493

PANDEMİ SÜRECİNDE DEZAVANTAJLI BİR GRUP OLARAK ÜNİVERSİTE GENÇLERİ VE BİR KÖTÜLÜK PROBLEMİ (TEODİSE) OLARAK PANDEMİ ALGILARI

Prof. Dr. Kadir CANATAN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0001-5098-5205

Özet

Bu çalışmanın amacı, pandemi sürecinde eğitim yapan üniversiteli gençlerin kötülük problemi (teodise) bağlamında pandemiyi nasıl algıladıkları ve yorumladıklarını açıklığa kavuşturmadır. Bu araştırmada üniversite öğrencileri iki gerekçeyle dezavantajlı bir grup olarak tanımlanmıştır. İlk olarak gençler henüz kendi başlarına bağımsız bir toplumsal konum elde etmemiş ve anne-babalarına bağımlı olarak yaşamaktadırlar. İkinci olarak uzun süren bir pandemi döneminde, yüzyüze eğitim başta olmak üzere birçok konuda yoksun ve mahrum oldukları için dezavantajlı bir konumu paylaşmaktadırlar. İstanbul'da bir vakıf üniversitesine (Sabahattin Zaim Üniversitesi) devam eden öğrencilerle yapılan bu araştırma nitel bir araştırma olup bu araştırma kapsamında 90 civarında öğrenciden, "Kötülük problemi bağlamında pandemiyi değerlendirmeleri" talep edilmiş ve bu talebe karşılık veren 77 öğrencinin yorumları içerik ve söylem analizine tabi tutulmuştur. Üniversitenin farklı bölümlerden öğrencilerin katıldığı bu nitel çalışmada öğrenci profilleri ve söylemleri başlıca iki ana gruba ayrılmış ve ayrıca bu iki grup içinde alt gruplar ve söylemlerin var olduğu da tespit edilmiştir. Söz konusu iki ana gruptan biri, pandemiyi Tanrı ile ilişkili kılarken, diğeri bunu Tanrı'dan bağımsız ve doğal bir olgu olarak tanımlamaktadır. Üniversiteli öğrencilerin bu yorum ve değerlendirmeleri, sosyolojik bir tahayyül çerçevesinde ele alındığında, Türkiye toplumunun sosyolojisinden bağımsız olarak düşünülemez.

Aralarında söylem farkı olsa da öğrencilerin önemli ve baskın bir kısmı, pandemiyi bir teodise problemi olarak ele almakta ve Tanrı

ile ilişkilendirmektedir. Bu ilişkilendirmeyi bir kısmı sebepler açısından, bir kısmı ise sonuçlar açısından yapmaktadır. Pandemiye “Tanrı’nın cezası” olarak yorumlayan öğrenciler, pandeminin oluşumunda insanın katkısı olduğunu düşünmekte ve yanlış eylemlerden dolayı onların bu cezayı hak ettikleri varsaymaktadır. Diğer bir kesim ise pandemiye bir sonuç ve veri olarak almakta ve bunun bir sınanma ve dahi bir bilinçlenme vesilesi olduğuna inanmaktadır. Bu ikinci gruba göre Allah insanları, neden kaynaklanırsa kaynaklansın, çeşitli olaylarla sınar ve olgunluğa ulaştırmak ister. Eğer insan sabreder ve bu olayların, iyi insan olmak için bir vesile olduğunu düşünür ve bunu başarılı bir şekilde kullanırsa amacına ulaşmış olur.

Pandemiye Tanrı’dan bağımsız olarak gören kesim, bir azınlık grubu oluşturmaktadır. Bu gruba göre pandemi tamamen doğal bir olaydır ve insan, bunu aşkın bir güçle bağlantı kurmadan algılamalıdır. Doğal olaylar da çoğu kez de insan müdahalesi olmadığı için bunu bir veri olarak kabul etmeli ve buradan hareketle bir mücadele zemini oluşturulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kötülük problemi (Teodise), Pandemi, Üniversite gençliği, Sosyolojik tahayyül.

Giriş

İnsanoğlu geçmişten günümüze başına gelen felaketleri, hep bir şekilde anlamlandırmaya ve yorumlamaya çalışmıştır. Zamanla bu mesele, din ve felsefenin önemli bir konusu olmuş ve “kötülük problemi” (teodise) olarak adlandırılmıştır. Geleneksel dini algı, meseleyi Tanrı ile bağlantılı kılarken, felsefe eleştirel bir biçimde bu problemin üstüne gitmiş ve içinden çıkılması güç paradokslar üretmiştir. Bu paradokslardan, ilk bahseden kişinin Epikür olduğu söylenir, ancak David Hume, *Doğal Din Üzerine Diyaloglar* adlı eserinde bu soruları yinelemiş ve modern felsefenin gündemine taşımıştır (Aydın, 1987). Onun bu sorularının özünü Tanrı’nın kötülük karşısındaki tutumu oluşturur. Tanrı kötülüğü önlemek istiyor da gücü mü yetmiyor? Eğer gücü yetmiyorsa, bu Tanrı’nın yetkinliği ile bağdaşmaz. Gücü yetiyor ve buna rağmen müsaade ediyorsa, o zaman iyi niyetli ve merhametli değildir. Hem önleyecek kadar güçlü hem de iyi ise, bu kadar kötülük nereden geliyor? Bu sorular, sadece filozoflar arasında değil, modern zamanlarda sıradan insanlar arasında da sürekli gündeme gelmektedir.

Her ne kadar kötülük problemini Epikür gündeme getirmişse de Antik ve Ortaçağ'da bu mesele üzerine Aziz Augustinus kadar gitmiş olan bir teolog ve filozof olmamıştır. Roma İmparatorluğu'nun yıkıldığı günlerde, Berberi kökenli bu filozof, iki meseleyle uğraşmıştır. O, bir yandan Romalı paganların, Roma İmparatorluğu'nu Hristiyanlığın çökerttiğine dair tezlerine karşı bir savunma yapmıştır ki, bu savunmanın sonucu olarak *Tanrı Şehri* adlı eserini yazmıştır. İkinci olarak da *İtiraflar* adlı kitabında, uzunca bir bölüm ayırarak kötülük problemine odaklanmıştır. Onun bu problemle uğraşması kendi özgeçmişiyile yakından alakalıdır. Gençliğinde yaşadığı günahlarından kurtulmak ve zihninde bu problemi çözmek için ilk önce Maniheizmlerle bağlantı kurmuş ve bir süre onların hayır ve şer ilahına dayalı düalist Tanrı tasavvuruyla bu problemi çözdüğünü sanmış, ama bu çözümün derinlikli olmadığını daha sonra kavrayınca Hristiyanlığa geçmiştir. Ama Hristiyanlığa geçişi, başlangıçta bu sorunu daha da güçlendirmiş ve tümüyle buna meseleye odaklanmasına sebep olmuştur. Çünkü *Kitab-ı Mukaddes'e* göre Tanrı ve yaratıkları "iyi"dir, öyleyse kötülük nereden çıkmaktadır? Bu sorun, onun Platon ve Plotinus'a yönelmesine sebep olmuş ve çözümü burada bulmuştur.

"İşte kurtuluşum olacak bu inanç zihnimde sağlam şekilde kök salmışken ben hararetle kötülüğün nereden kaynaklandığını araştırıp duruyordum. Yüreğime doğum sancıları çekerken ne işkenceler yaşadım Tanrım, ne ıstıraplar!... Platoncu kitaplar sayesinde kendi benliğimin derinlerine dönmem gerektiğini anladım ve senin kılavuzluğunda bunu başarabildim" (Augustinus, 2010, s. 202-208).

Augustinus, Platoncu âlem anlayışına dayalı model çerçevesinde iki sonuca ulaşmıştır. İlk sonuç, kötülüğün hakiki bir gerçekliğinin olmadığıdır. "Öyleyse varolan ne varsa iyidir ve şu kökenini araştırmaya çalıştığım kötülük bir töz değildir, çünkü bir töz olmuş olsaydı iyi olacaktı" (Augustinus, 2010, s. 211). Burada vurgulanan şey, kötülük diye adlandırdığımız şeyin bir töz olmamasıdır. Töz, felsefede kendi başına varlığı olandır, eğer bir şeyin kendi başına bir varlığı yoksa ve varolmak için bir başka şeye ihtiyaç duyuyorsa, o töz olamaz. O zaman kötülük bir gerçek değil, bir gölge-varlıktır. Yani varlığını başka bir şeye bağlı olarak kazanır.

İkinci sonuç, kötülük varlığını şeyler arasındaki uyumsuzluktan almaktadır. "İşin aslı, evreni oluşturan parçalardaki bazı öğeler

diğerleriyle uyumlu olmadığından biz onlara kötü diyoruz. Ama aynı öğeler başka şeylere uyum sağlıyorlar ve iyi oluyorlar, aslında kendi başına iyiler” (Augustinus, 2010, s. 202-208). Bu sözlerin ne anlama geldiğini bir örnekle Augustinus şöyle açıklamaktadır:

“Adaletsizlik ne demek diye sordum sonra kendi kendime ve adaletsizliğin bir töz olmadığını, sadece irade bozukluğu olduğunu anladım, yani en yüce töz olan senden, ey Tanrım, yüz çevirip daha aşağı varlıklara yönelen, içsel yaşamımı reddeden ve dışsal şeylerle böbürlenen bozuk bir irade olduğunu” (Augustinus, 2010, s. 214).

Kötülük problemi, modern zamanlarda (17. yüzyılda) Alman düşünürü Leibniz tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. O, mekanik dünya görüşünü, teleolojik evren fikriyle bağdaştırmaya çalışmıştır. Ona göre evren, “monadlar” denilen yapı taşlarından oluşmaktadır. Monadlar inorganik unsurlardan insan ruhuna kadar farklı derecede bilinç sahibidirler. Bir monad diğerinden etkilenmez, monadlar “kapısız ve penceresiz”dirler. Bununla birlikte monadlar programlanmış olarak Tanrı’nın planıyla harekete geçerler. Tanrı, her şeye hareket ve düzen veren bir nevi mühendistir. Şeyler, bu anlamda Tanrı aracılığıyla iletişim kurarlar. Dünya mümkün olan en iyi dünyadır.

Lizbon şehrinde, 1755 yılında gerçekleşen ve sonuçları ağır olan deprem felaketi Aydınlanma düşünürleri ile Leibniz’i karşı karşıya getirmiştir. Bu felakete binaen Avrupalı entelektüeller Leibniz’in teodiseye dair fikirlerini reddetmişlerdir. Spinoza hem Tanrı müdahalesini reddeden deistlerle hem de kötülük konusunda kafası karışık aydınlarla bir uzlaşmaya varacak yeni bir formül öne sürmüştür. Modern zamanların Tanrı anlayışı deizm doğrultusunda gelişirken Spinoza, Tanrı’yı evrenle buluşturma çabasına girişmiştir. Onun sistemi tam bir panteizmdir. Evren Tanrı ile doludur ve evren Tanrı’nın kendisidir. Teistlerin ve deistlerin yaptığı gibi evrenle Tanrı arasına mesafe koymadığı gibi, Tanrıtanımazlık da yapmamıştır. Descartes’ın düalist sisteminin zıddına o monist bir sistem kurmuştur. Ona göre bütün nesnelere Tanrısal tözün çeşitli biçimler almasından başka bir şey değildir. Tanrı tüm varolanların olabilirliğini kendinde bulunduran biricik özdür. Nasıl uzay olmadan geometrik şekiller bir hiç iseler, nesnelere de Tanrı olmadan bir hiçtirler. Nasıl geometrik şekiller uzaydan matematiksel bir

zorunlulukla çıkıyorlarsa, tek tek varlıklar da Tanrı'nın özünden matematiksel bir zorunlulukla oluşurlar. Evren zorunlu bağlantılar sistemidir.

Spinoza'ya göre iyi ve kötü sorunu insana göreceli bir meseledir. Kendi varlığımızı koruma ve geliştirme, tüm duygularımıza hâkim olan dinamiktir. Bu bakımdan kendi varlığımızı korumaya aykırı olan şeyleri kötü, uygun olan şeyleri de iyi diye niteleriz. İyi ve kötü kavramları göreceli kavramlardır. Ruh ve beden konusunda da Spinoza ikilemi ortadan kaldırmış, birbirini etkileyen ve aralarında paralelliğin olduğu iki şeyden bahsetmiştir. Fizik organizma güçlü ise, ruhsal yapısı da güçlüdür veya tersidir.

Sadece Batı dünyasında değil, İslam dünyasında da kötülük meselesi geçmişten günümüze tartışılmalıdır. Bu konuda ilk olarak belirttik görüşler ileri süren Farabi, kötülük problemini iki temel ilke çerçevesinde açıklar. İlk olarak kötülük, hayrın eksikliği demektir. Kemalin giderek azalması, ona göre şerri ortaya çıkarır. Hayra nispetle bir eksikliklerdir. İkincisi, kötülük arızı ve izafidir. Külli nizam açısından gereklidir. İbn-i Sina da bu konuda Farabi'yi izlemiştir (Aydın, 1987).

Düşüncelerinde Aristocu izler taşıyan İhvan-ı Safa kötülük probleminde eğilen bir başka entelektüel kesimdir. Onlara göre âlemde asıl olan hayırdır, şer gibi görünen şeylere ve oluşlarına dikkatle bakıldığında, âlemin külli yapısı içinde bir hikmet ve gayeyi gerçekleştirmek içindir, yoksa Tanrı özel olarak kötülük gayesi ile bir şey yapmaz. Onlara göre sıkça yapılan hata, kötülükleri genel ve külli düzen içinde değil de kendi başlarına tekil olarak incelemektir. Âlemdeki rekabet ve mücadele kendi başına bir elem, ıstırap ve acı olarak karşılansa da daha yüksek bir gayeye hizmet etmektedir. Mesela insanın oruç tutması ona bazı güçlükler çektirse de insanın yüksek yararındadır. Öyle görülüyor ki kötülük, İhvan'a göre izafi ve arızı bir meseledir.

Çağdaş İslam düşüncesinde kötülük sorununa İranlı düşünür Mutahhari büyük bir önem vermiş ve bu konuda bir eser yazmıştır (Mutahhari, 1988). Mutahhari konuyu felsefi bir izahla şöyle ortaya koyar: Evrende bazı şeyler kendi başına vardır, bunlara "cevher" denilir, bazı şeyler de cevherlerin "arazı"dır. Arazlar kendi başlarına varlıkları olmayan, yani yokluk türünden şeylerdir. Varlık ve gölge ilişkisi gibi hayır ve şer, iyilik ile kötülük arasında bir ilişki

vardır. İşte, “şerler bizzat değildirler, bil-arazdırlar” şeklindeki hâkimlerin sözünün anlamlı budur.

Kötülük, bir diğer açıdan nispidir. Bu, onun ikinci özelliğidir. Bunun anlamı şudur: Sözelimi kurt, kötü değildir; kurt koyuna göre kötüdür. Bir şeyin nispi olması demek, başkasına göre bir değeri ve anlamı olması demektir. Oysa aynı kurt, bitkilere ve kendi türüne göre kötü değildir. Kötü başka bir şeye göre kötüdür. Bu anlamda mutlak şer yoktur! Buradan tekrar bir önceki meseleye dönüyoruz: Şer, yokluktur! Hayrın olmadığı ya da azaldığı yerde kötülük ortaya çıkar.

Özetlersek, Müslüman düşünürlere göre Allah adildir ve onun insana ve eşyaya zulm etmesi söz konusu değildir. Zulüm insandan kaynaklanır. Nitekim bu konuda Kur’an açıktır: “Şüphesiz Allah, insanlara hiçbir şekilde zulmetmez; fakat insanlar kendilerine zulmederler” (Yunus, 10: 44). Eşyada zulüm ve kötülük olarak değerlendirilen şey, yokluk ve eksiklikle ilgilidir. İyiliğin yokluğu veya eksikliği durumuna kötülük diyoruz. Asıl olan hayır ve iyiliktir. Kötülük, gölge-varlık hükmündedir.

1. Problemin Tanımlanması

Son iki yıldır (Aralık 2019-Nisan 2021), tüm dünyada yaşanmakta olan küresel pandemi (Covid-19 virüsü) krizi, bir yandan eğitimde ve sosyal hayatta dezavantajlılığı, diğer yandan da buna bağlı olarak teodise problemini yeniden gündeme getirmiştir. Yakınlarını kaybeden ve her gün virüs kapma tehdidi altında yaşayan insanlar, varoluşsal sorunlarla yüz yüze gelmekte ve “Neden benim başıma geldi?” gibi bireysel sorularla başlayıp, “Tanrı bu kadar insanın ölmesine neden rıza gösteriyor?” gibi dinî ve felsefi içerikli sorulara ulaşmaktadırlar. Anlaşılan o ki, bu sorulara cevap arayarak geniş bir perspektif içinde yaşadıkları krizi anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Şu ana kadar Türkiye’de pandeminin sosyal ve psikolojik etkileri üzerine yapılan araştırmalarda iki izah tarzının aktüel ve popüler bir geçerliliğe sahip olduğu anlaşılmıştır. İlk olarak insanların önemli bir kısmı, bu krizi küresel güç savaşları ve komplolarla izah etmeye çalışmaktadır. Türkiye’de yapılan bir araştırmada eğitim ve gelir düzeyi düştükçe komplolara olan inanç da artmaktadır (Bozkurt, 2021). Adeta alt toplum grupları krizi açıklamak için bir “günah keçisi” bulmaya çalışmaktadırlar.

İkinci olarak her deprem ve benzer felaketlerin ardından rastlanıldığı üzere yine insanların önemli bir bölümü, böyle büyük bir

krizi, “Tanrı’nın bir cezası” olarak yorumlamaktadır. Bu açıklama tarzıyla, yeniden teodise problemine bir dönüş söz konusudur. Bu ikinci izah tarzından hareketle, üniversite gençliği arasında kötülük problemine nasıl bir yaklaşım olduğu bu araştırma makalesinin konusu olarak seçilmiş ve araştırmada şu soruya bir cevap aranmıştır: “Dezavantajlı bir grup olarak üniversite gençliği kötülük problemi bağlamında pandemiye nasıl değerlendirmektedir?” Bu soruya cevap vermek üzere bir vakıf üniversitesinin öğrencileri arasında nitel bir araştırma yapılmıştır.

Araştırmada dezavantajlılığa vurgu yapılmasının ve üniversite öğrencilerinin bu şekilde tanımlanmasının hem yapısal hem de konjonktürel sebepleri bulunmaktadır. Öğrencilerin eğitim sürecinde anne-babalarına ya da burs veren makamlara sosyal ve ekonomik yönden bağımlı olmaları onların dezavantajlı pozisyonlarının yapısal sebebinin oluşturmaktadır. Konjonktürel sebeplere gelince, son iki yılda küresel pandemi tüm sektörleri ve kesimleri sarsmış ve dezavantajlılığa yol açmıştır. Kimi öğrencilerin anne ve babaları iş ve gelir kaybı yaşarken, kimileri de doğrudan pandeminin yol açtığı sağlık ve ölümler nedeniyle sosyal ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu tür sosyal ve ailevi etkilere maruz kalan gençler, bunlar yetmezmiş gibi bir de yüz yüze eğitim imkânlarından mahrum bir hâlde eğitimde de dezavantajlı bir statüye zorlanmışlardır.

Dezavantajlılık sorunu ile teodise sorunu arasında bir bağıntı olduğu açıktır: Dezavantajlı kişi ve aileler daha kırılğan bir sosyal ve psikolojik konuma sahip oldukları için daha fazla varoluşsal sorunlar yaşamaktadırlar. İşte, teodise sorunu böyle bir bağlamda kendine temel bulmaktadır. Gençler ister doğrudan isterse dolaylı olsun, yaşadıkları olgu ve süreçleri ilahi bir güçle ilişkili kılmakta ve tüm bu olup bitenlere bir anlam vermeye çalışmaktadırlar.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu makalenin veri tabanını, bir vakıf üniversitesi olan İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi’nin “Dünya Klasikleri II” dersini alan öğrencilerin, vize sınavı çerçevesinde yaptıkları soru kâğıtları oluşturmaktadır. Üniversite seçmeli ders statüsünde bu olan bu derse giren 91 öğrenciden, “Kötülük problemi bağlamında pandemiye değerlendirmeleri” talep edilmiştir. Her bir öğrenci yaklaşık bir veya iki paragraf cevap yazarak değerlendirmelerini kaleme almışlardır.

Araştırma, 2020-2021 eğitim öğretim yılının ikinci döneminin vizeleri sırasında (Nisan ayının ikinci haftası) yapılmış olup toplam 91 öğrenciden 77 geri dönüş alınmıştır.

Öğrenci grubunun özellikleri hakkında genel olarak şunlar söylenebilir: Öğrenciler üniversitenin hemen hemen tüm bölümlerinden katılım sağlamaktadırlar. Sosyal bilim bölümlerden sağlık bölümlerine, mühendislik bölümlerinden ilahiyat bölümlerine kadar geniş bir bölüm temsili bulunmaktadır. Öğrencilerin üçte ikisini kızlar, geriye kalan üçte birini de erkekler oluşturmaktadır.

Öğrenci sınav kâğıtları araştırmanın malzemesi olarak ele alınmış; içerik ve söylem analizi yapılmıştır. “İçerik analizi, metin veya metinlerden oluşan kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılır. Araştırmacılar, bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunurlar. İçerik analizi yalnızca metinler üzerinde kullanılan bir teknik değildir. Öğrenci resimleri gibi görsellerin ve televizyon programları, çekimlerin incelenmesinde de kullanılır. Metinler yalnızca kitap, kitap bölümü, mektup, tarihsel dokümanlar, gazete başlıkları ve yazıları gibi düşünülmemelidir. Görüşmeler, tartışmalar, konuşmalar, sohbetler, tiyatro gösterileri içerik analizi tekniği kullanılarak incelenebilir... İçerik analizi bireylerin, ekiplerin, kurumların ilgilerinin belirlenmesinde ve tanımlanmasında kullanışlı bir tekniktir. Hatta içerik analizi ile insanların ya da grupların inançları, tutumları, değerleri ve düşünceleri ortaya çıkarılabilir” (Büyüköztürk vd., 2008, s. 263).

İçerik analizinin bir devamı olarak görülebilecek olan söylem analizi ise, aktörlerin dili kullanma biçimlerine yönelik bir çözümleme tekniğidir. “Kim nasıl ve niçin konuşuyor? Kim nasıl dinliyor ya da susuyor? Kim nasıl yazıyor veya nasıl okuyor gibi sorularla başlayan söylem analizi varsayımlardan değil, belirsizliklerden hareket eder. Ayrıntılara odaklanan söylem analizi pragmatiktir. Yani, dili kullanan insanların dille ne yaptıkları sorusuna cevaben bir söylemdeki linguistik özellikler, onların ne yaptıklarını anlamak amacıyla inceler” (Sözen, 1999). Söylem analizi, dilin kullanımıyla alakalıdır, başka bir deyişle dil odaklıdır. İçerik analizinin nicel unsurları da olmakla birlikte, söylem analizi tamamen nitel bir analizdir.

Söylem analizini temel alan yaklaşımlara göre söylem, sosyo-kültürel bağlam içinde sosyal uygulamanın doğal bir biçimi olarak meydana gelir. Dil kullanıcıları bireylerden soyutlanmaz, grupların, kurumların ya da kültürlerin bir üyesi olarak iletişim faaliyetlerinde birbirleriyle ilişkilidirler.

Bu araştırmada öğrencilerin pandemiyi bir teodise problemi olarak nasıl yorumladıkları ortaya çıkarılmak istenmiştir. Bir başka deyişle pandemiyi bir kötülük olarak görüp görmedikleri, kötülüğe bunun nereden kaynakladığını nasıl açıkladıklarını yoklanmıştır. Araştırma sorusunun geçerliliğini sağlamak amacıyla, öğrenciler sınava girmeden önce bir ders boyunca kötülük problemi konusunda bilgilendirilmiş ve konuyla ilgili olarak filozof-teolog Augustinus'un kötülük problemine nasıl yaklaştığı *İtiraf*lar adlı kitap vasıtasıyla özetlenmiş ve etüt edilmiştir. Başka bir deyişle öğrenciler kötülük probleminin ne manaya geldiğini bilmekte ve belirli bir önbilgi çerçevesinde soruya cevaplar vermişlerdir.

Araştırma verileri analiz edilirken, pandemiye getirilen izah tarzları temel alınarak öğrenci profilleri oluşturulmuştur. Nitel araştırmalarda örneklem sayısı için istenen "doyum düzeyi" sağlanmakla kalmamış, farklı profilleri temsil eden öğrenciler de yeterince araştırmada temsil edilmiştir.

Belirli kavram ve ifadelerin ne kadar sık kullanıldığını belirlemek amacıyla öğrenci cevapları bir Word dosyasında bir araya getirilmiş ve ara-bul yöntemiyle belirli kavram ve ifadeler kolaylıkla taranmıştır. Ayrıca belirli izah tarzları, farklı renklere boyanarak kabaca kaç tip izah olduğu ve bunların nasıl ifade edildikleri saptanmıştır. Bulgular bölümünde alıntılar yapılırken, öğrencinin adı ve Excel dosyasındaki sıra numarası verilmiştir.

3. Bulgular

Araştırmanın esas amacı, üniversiteli gençlerin pandemi olayını bir teodise/kötülük problemi olarak ele alıp almadıklarını ortaya çıkarmak olmakla birlikte, bu noktada öğrenci profillerini ortaya koymadan önce, içerik analizinde şu iki soruya cevap aranmıştır. İlk olarak öğrenciler "kötülük" kavramını nasıl tanımlamaktadırlar? İkinci olarak pandemiyi bir kötülük olarak görüyorlar mı? Bu soruların cevapları aranırken, Word dosyasında ara-bul yöntemiyle taramalar yapılmıştır. Ayrıca alıntı yapılırken, her alıntının sonuna öğrencinin ismi ve analiz edilen materyaldeki sıra numarası verilmiştir.

3.1. Kötülük ve Kötülük Olarak Pandemi

İlk konuyla ilgili olarak öğrencilerin büyük oranda teolog-filozof Augustinus'un kötülük kavramının etkisinde kalarak bir tanım geliştirdikleri görülmüştür. Bunlardan birkaç örnek vermek, ne demek istediğimizi açıklığa kavuşturacaktır.

"Kötülük iyiliğin yokluğudur. Pandemi sürecinde de iyilikten yoksun kaldık" (Büşra, 77).

"Kötülük uyumsuzluktur" (Merve, 7).

"Uyumsuzluk kötülüğü ortaya çıkarır. Evrenin parçaları arasında hiyerarşik bir düzen vardır bunu bozduğumuz zaman kötülük ortaya çıkar" (Ayşe, 3).

"Kötülük, uyumsuzluktan ortaya çıkar der Augustinus. Pandemi dönemine göre bakarsak birçok insan kurallara uymamakta, kendi isteklerine, kendi doğrularına göre hareket etmektedir. Augustinus'un tanımına göre kötülük, iyiliğin yokluğudur" (Tuğçe, 1).

Tüm bu tanımlarda Augustinus'un anlayışına uygun olarak kötülük, iki şekilde tanımlanmaktadır. Her şeyden önce kötülük, "iyilikten yoksunluk" ya da "iyiliğin eksik hâli" olarak görülmektedir. İkinci olarak kötülüğün kaynağı olarak nesnelere arasındaki "uyumsuzluk" gösterilmektedir.

Bunun dışında bazı öğrencilerin kötülüğü sınıflandırdığı gözlemlenmiştir. Sözgelimi bir öğrenci, "kötülük problemi Leibniz'e göre ikiye ayrılır: doğal kötülük ve ahlaki kötülük. Doğal kötülük eylemlerimiz dışında gerçekleşen kötülüklerdir" (Şura, 75) saptamasında bulunmuştur. Bir başka öğrenci John Hick üzerinden bir anlatım yapmıştır: *"Doğal kötülük ya da fiziksel kötülük: Çağdaş Hristiyan teolog John Hick'e göre hastalık yapan bakteriler, depresyonlar, fırtınalar, kasırgalar, kuraklıklar ve benzeri durumlarda insan eylemlerinden bağımsız olarak meydana gelen kötülükler bu gruptan sayılır" (Buğra, 39).*

Biraz sonra gösterileceği üzere, bir kısım öğrenci, insan iradesinden kaynaklanmayan felaketleri doğal bir kötülük olarak görmektedir ve pandemiye bu kavramsal çerçeve içinde bir yer ayırmaktadır.

Pek çok öğrenci pandemiye, ister doğal bir felaket olarak görsün, isterse Tanrı'dan gelen bir şey olarak görsün, kötülük kavramı altında değerlendirmektedir.

“Pandemi durumu kötüdür. Çünkü yaşanan bu durum, istenilen ve tasarlananın dışındadır” (Hatice, 59).

“Aslında pandemi sürecinin kötülük olgusuna ışık tuttuğunu ve keskin yüzleştirmelerle bizleri baş başa bıraktığını düşünüyorum” (Semanur, 72).

“Pandemi yapısı bakımından doğal kötülük yani fiziksel kötülüğe girer” (Hacı Emre, 10).

“Kötüyü korku olarak ele aldığımızda, içinde bulunduğumuz pandemi de korkunun kendisi, çünkü toplum ve birey olarak huzursuzluk içindeyiz” (Çiçe Nur, 11).

“Pandemi fiziksel kötülük sınıfına girer. Çünkü insandan bağımsız gelişmiştir” (Dilara, 22).

Bu ifadelerden kötülüğün nitelikleri hakkında bir fikir verilmektedir. Yapılan tanımlara göre kötülük, istenen ve tasarlanan bir şey değildir; fiziksel veya doğal bir boyutu vardır; bize korku ve huzursuzluk vermektedir. İnsandan bağımsız geliştiği için bu doğal kötülük olarak da nitelenebilir.

Sayıları çok azda olsa öğrenciler arasında pandemiye olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendiren analitik bir bakış açısı olduğu gibi, bunu insanın tanımına bağlı izafi bir kötülük olarak değerlendiren de bulunmaktadır. Bu tür değerlendirmelere aşağıda iki örnek vermekle yetiniyoruz:

“Pandemiye iyi ve kötü yönleriyle ele alabiliriz. İnsanların sosyal yaşamlarını kısıtlaması, okulların kapatılması, işsizlik gibi olumsuz yönlerinin yanında, virüsten korunmak adına alınan önlemlerle aslında olumlu bir amaca, insan sağlığına hizmet edilmektedir. Olumsuz yönünün içinde olumlu bir tarafı vardır” (Merve Nur, 25).

“Kusursuz olan Tanrı için kötülük diye bir şey yoktur, pandemi bize göre kötüdür ama ona göre kötü olmaya bilir hatta bizim için iyi bile olabilir bunu biz bilemeyiz” (Burak, 13).

Bu analitik yaklaşımlarda aynı zamanda pandeminin paradoksal karakteri öne çıkarılmaktadır. Buna göre pandemi içinde iyilik ve kötülüğü aynı anda barındırmaktadır.

3.2. Teodise Problemi Karşısında Öğrenci Profilleri ve Söylemleri

Pandemi olgusuna bir kötülük problemi olarak yaklaşan öğrencilerin bakış açıları incelendiğinde kabaca iki tip öğrenci profili ve söylemi olduğu görülmektedir. Bir tip pandemiyi Tanrı ile ilişkili kılarken, diğer bir tip de Tanrı'dan bağımsız bir söylem geliştirmektedir. Öğrencilerin baskın bir kısmı, pandemiyi Tanrı ile bağlantılı kılmakta ve pandemiyle Tanrı'nın insanlara bir şeyler yapmak istediğini savunmaktadır. Bu grup içinde en az iki alt söylem olduğu söylenebilir. Bir grup hiç duraksamaksızın pandemiyi "Tanrı'nın cezası" olarak yorumlamaktadır. Eldeki veriler bu açıdan tarandığında doğrudan "Tanrı'nın cezası" ya da "Allah'ın cezası" ifadesine rastlanmasa da 57 kez "Tanrı", 9 kez "Allah" ve 6 kez "ceza" kelimesi geçmektedir. Özellikle "ceza" kelimesinin geçtiği bölümler incelendiğinde bazı öğrencilerin bu yönde açık bir görüşe sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu söylemin tipik örneklerini aşağıda sıralıyoruz:

"Pandemi dünya için gerçekten çok zor bir durum. Ama bunun kaynağı insanlardır. Tanrı insanlar çok sapıtığı zaman onlara cezalar verir, bu cezalar insanları kendine getirir" (Abdullah, 8).

"Pandeminin yani bir virüsün çıkması insan elinde olmayan bir şeydir. Bu da Tanrının var olduğu ve bu virüsü yarattığı manasına geliyor. Bazı kişiler bunu yaptıkları kötülükler ve dünyanın düzeninin bozulması sebebiyle olduğunu söylerler. Tanrının böyle bir virüs yaratması için insanlar arasında bir uyumsuzluk ve kötülüğün baş göstermesi fikri bana da çok uzak gelmemektedir. Değişen dünyamızın bozulması ve kötülüklerin artması yeni bir düzensizlik ve bozulma oluşturmaktadır. Tabi suçu olmayan insanlar da bu hastalığı çekiyor veya vefat ediyor, bu konuda da topluca bir ceza alıyoruz diyebiliriz" (Asude, 33).

"Tanrının kötü olmadığını düşünüyoruz, ancak insanların içinde iyilik kadar kötülükte vardır. İnsanlar kötülüğe daha düşkün oldukları için Tanrı pandemi ile insanları cezalandırıyor diye düşünüyorum. Böyle ağır bir durumla karşı karşıya kalan insanlar unuttukları iyilikleri düşünüp tekrar hatırlama fırsatı bulabilir" (Merve, 35).

“İnsanların yapmış oldukları hatalardan dolayı, sadece kendilerini düşünüp bencilce davrandıkları için diğer canlılar zarar görmüştür, bu yüzden Allah insanları cezalandırıyor olabilir, aynı zamanda diğer canlılar biraz rahat nefes alabildiler” (Şükrü, 50).

“Dünyada zaman zaman çıkan salgın hastalıklar hep var olmuştur. Bu pandemi de onlardan bir tanesidir. Augustinus'e göre doğal kötülük sayılan salgın hastalıklar insanların bir nevi cezalandırılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında bu pandemi bir nevi sınav ve imtihandır. Elimizden geldiğince bilinçli ve sorumlu davranarak üstümüze düşeni yapmalıyız” (Emine, 59).

Bu beş ifade incelenirse, ortak bir payda olarak Tanrısal bir iradenin pandemi vasıtasıyla insanlara ceza verdiği vurgulanmaktadır. Ama hemen arkasında şunun da belirtilmesi gerekir: Bu söylemde Tanrı, insandan gelişi güzel intikam alan bir Tanrı değildir. Aslında insan kendi eylemlerinin bir sonucu olarak bu cezayı hak etmiştir. İnsanın bencilce tutumları ve eylemleri evrendeki uyumu bozmakta ve bu, Tanrısal bir cezayı çağırmaktadır. Bu söylem, insana sorumluluk yükleyen bir söylemdir. İnsan yaptıkları kötülüklerden vazgeçmeli ve Tanrısal düzenle uyum içinde yaşamalıdır. Nitekim örnek verdiğimiz son öğrenci “Elimizden geldiğince bilinçli ve sorumlu davranarak üstümüze düşeni yapmalıyız” şeklinde bir sonuç çıkartmıştır.

Pandemiyi Tanrı ile ilişkili kılan ikinci bir söyleme göre pandemi ve benzeri kötülükler Tanrı'nın bir “imtihanı” ya da diğer bir deyişle “sınavı”dır. “Sınav” kelimesi, tüm materyal içinde bir kez geçerken, “imtihan” kelimesi, 9 kez geçmektedir. Bu ifadeleri kullanan öğrencilerden birkaç alıntı yapmak, onların düşünme biçimini ortaya koymaya yetecektir.

“Dünya var olduğundan beri ve insanlık tarih boyunca deprem, salgın hastalık, kıtlık, kuraklık gibi birçok imtihandan geçmiştir. Allah tarafından imtihanlardır bunlar. Hayatta zorluk ve kolaylık iç içedir. Özetle bugün karşı karşıya kaldığımız bu salgın ister laboratuvar ortamında oluşturulmuş, olsun isterse Çinlilerin yarasa yemesinden kaynaklanmış olsun, inanmış olan insanların almış olduğu ahlaki tutum bir taraftan da bilimsel ve ko-

ruyucu bütün tedbirleri alarak bu salgın aşılması için Allahtan metanet ve yardım istemesini dilemektir. Aslında bize sertçe gönderilen bir cevaptı bu pandemi” (Rümeysa, 37).

“İnsanın yaratılış amacı imtihanlara sabır göstermektir. Augustinus'e göre doğal bir kötülük olan bu virüse karşı gösterilen sabırla beraber, insan iradesinin de sınırlarını ortaya koyan bir pandemi ortamı ve süreci ortaya çıkmaktadır” (Emine, 57).

“İnsanlığın var olduğu tarih boyunca birçok sıkıntıyla karşı karşıya kalmıştır. Gerek salgın hastalıklar, gerekse doğal afetler. Ama Rabbimiz bize bu sıkıntıları bizlere imtihan niteliğinde vermiştir. Bize düşen ise bu pandeminin bir imtihan olduğunu kabul edip, sonunda ulaşacağımız mükâfat hatırına sabır göstermemizdir. İnanmış olan insanlar bu pandeminin aşılması için gerekli tedbirleri alıp, Rabbinden sabır ve yardım dilemelidir” (Ravza, 65).

“Pandemi sürecindeki virüsü kötülük problemi olarak ele alırsak, eğer Tanrı kötülüğü yani virüsü yok etmeyi istiyor ve yok edebiliyorsa sadece Tanrı'ya uygundur. Fakat bu süreç 1 yıldır devam etmektedir, demek ki Tanrı bizi imtihan ediyor. Bu süreçteki ne gibi sevaplar veya kötülükler işleyeceğiz bu süreçte birbirimize destek olacak mıyız şeklinde yapabildiklerimi sınıyor olabilir” (Hande, 68).

Bu söylemi ifade edenlerin, öncekilerden farkı, pandeminin kaynaklarıyla ilgilenmek yerine başlarına gelen tüm kötülüklerle karşı nasıl tavır almaları gerektiği konusunda bir idrak sahibi olmalarıdır. Bugün yaşadığımız zorluk pandemi, yarın başka bir şey olabilir, olayın kendisi ve kaynakları değil, önemli olan bizim bu tür zorluklar karşısında nasıl davranacağımızdır. Tüm bunları bir sınanma ve imtihan olarak görmek, olayı suhuletle karşılamak ve kendimize dersler çıkartmaktır. Bu söylemin beraberinde getirdiği çözüm, maddi olsun manevi olsun gerekli önlemlerin alınmasıdır. İlk söylemde problemin teşhisine bir vurgu yapılırken, bu söylemde belirtilerle mücadele ön plana çıkmaktadır.

İmtihan söylemine sahip öğrenciler, bu süreci bir fırsat olarak da değerlendirmektedir. Çünkü eğer insan sabredip iyi bir sınav verirse, buradan sevap ve ödül alacaktır. Sınanma süreci iyilerle kötülükleri ortaya çıkaracak bir elenme süreci olarak algılanmaktadır. Bu süreç, doğal elenme sürecinden farklı bir şeydir.

Pandemi olayı karşısında öğrenciler arasında rastlanılan ikinci temel söylem, pandeminin doğal bir olay olarak algılanmasıdır. Toplam materyal içinde “doğal” kelimesi 11 kez geçmektedir.¹Bu söylemin içinde de iki kesim ayırt etmek mümkündür. Bir söylem var ki, pandemiyi Tanrı’dan bağımsız doğal bir olay görmektedir, diğer bir söylem ise Tanrı’yla bağlantılı bir doğal olay olarak yorumlamaktadır. Her iki söylemin de örneklerini sunmak, onları daha yakından anlamak için yeterli olacaktır.

Pandemiyi salt doğal bir olay olarak algılayan öğrenci söylemlerine şu örnekler verilebilir:

“Doğal kötülüktür bence. Çünkü hastalık yapan bakteriler, depremler, fırtınalar, kasırgalar, kuraklıklar ve benzeri durumlarda insan eylemlerinden bağımsız olarak meydana gelen kötülükle bu gruptan sayılır” (Şura, 21).

“Aslında kötülük hayatımızın her yerinde olabilecek bir şey, pandemi de aynı şekilde hayatın içinde oluşan doğal bir süreç ve bunu kötü olarak adlandıran bizleriz, bu sürece olumlu bakarak kendimize birçok şey katabiliriz. Hayatımıza ilk defa bir hastalık girmedi. Hastalıklar yaşam boyunca insan hayatında olan şeylerdir. Pandemi süreci farklı bir hastalık süreci olsa da bunu olumlu bakış açısına çevirecek bizleriz. Kötülük her yerde her zaman vardır ama bunu bakış açımızla iyiye çevirecek bizleriz” (Begüm, 26).

“Kötülük problemi Leibniz’e göre ikiye ayrılır: doğal kötülük ve ahlaki kötülük. Doğal kötülük eylemlerimiz dışında gerçekleşen kötülüklerdir, pandemi ise buna girer” (Şuranur, 75).

“Pandemiyi Tanrının bize vermiş olduğu bir kötülük olarak görmemek gerekir. İnsan hayatında hastalıkların yeri her zaman vardır ama bunlar bireylerin doğadaki yanlış tercihleriyle meydana gelir. Tanrı insana bunu bir

¹ Tabiat ya da tabii kelimesi hiç geçmemektedir.

kötülük olarak göndermemiş, insan bundan hoşnut olmadığı için kötülük olarak görmektedir. Bundan hareketle pandemiden tüm varlıkların aynı derecede etkilenmediğini de bilmek gerekir. Hiçbir varlık diğerinden daha fazla zorlanmamış, zengin-fakir herkes aynı derecede etkilenmiştir” (Büşra, 36).

Bu doğalcı (natüralist) söylemde kötülük olarak bilinen şeyler, muhtemelen insana zarar verdikleri içindir ki, aslında doğadan kaynaklanan olgulardır. Bunları nasıl tanımlamak gerektiğinin de pek bir önemi yoktur, önemli olan bizi ve hayatımızı olumsuz etkileyen bu olgu ve gelişmelere karşı tedbirli olmak, teşhis ve tedavi geliştirmektir. Doğal afetler ve bunların yol açtığı hastalıklar hep vardı, bugün bir yenisiyle karşı karşıyayız ve bununla mücadele etmek zorundayız.

Pandemiyi doğal bir olay olarak görmekle birlikte, bunu bir şekilde Tanrı’yla ilişkili kılan ikinci alt söylem, daha karmaşık bir yapı arz ediyor. Bu söylemde Tanrı müdahale etmeyerek insana kendi imkânları ve imkânsızlıkları konusunda bir bilinç veriyor.

“Tanrı pandemiyi ortadan kaldırmak isterse kaldırabilirdi, fakat o istediği şekilde yaratmakta ve yürütmektedir. Pandemi olmalı ki, sağlığımızın değeri anlaşılmalıdır. Onu bir töz olarak görmemeliyiz. Sağlığımızın ne kadar yerinde olmasını, böylece değerlendirme fırsatımız olmuştur. Burada kötülüğün çıkmasındaki asıl neden, dünyadaki uyuşmazlıklardan çıkan nedendir. Sağlığımızın ne kadar yerinde olduğunu görmekte bizi o kadar mutlu edecektir” (Aygül, 18).

“Kötülüğün izafi olduğuna inanmakla birlikte pandemiyi hak edilmiş bir kötülük olarak görüyorum. Belki altında bizim henüz anlamlandıramadığımız güzellikler, iyilikler yatıyordu. Fakat genel olarak pandemi öncesi son zamanlarımızı düşündüğümde her açıdan iyice azalmış bir toplum ve dünya haline geldiğimizi hatırlıyorum. Kimsenin kimseyi dinlemeye tahammül edemediği, görmeye bile sabrının olmadığı, sürekli bir şeylere koşturduğumuz bir hale girmiştik (özellikle 2019 sonlarında). Sonra covid gibi bir cevap geldi bir yerlerden. Bir durduk, durulduk, göremediğimizi görmeye mecbur olduk.

O yüzden şimdi bakınca bile kötülük görünömlü bir iyilik oldu” (Muhammet Ali, 16).

“Bu virüs isterse Tanrı kaldırabilir, toplumdaki hastalığı kaldırıp şifa verebilir, normal hayata döndürebilir. Eğer tanrı bunu yapamazsa zaten tanrı, Tanrı değildir. Tanrı bunu kaldırmak isterse hemen şimdi kaldırabilecek kuvvete sahiptir. Yaratılan her şey, tanrıyı yüceltir, bu virüs nedeniyle tanrının iyileştirici özelliği ön plandadır. Evrendeki, dünyadaki uyumsuzluklar neticesinde pandemi gerçekleşmiştir” (Yasin, 31).

Üç örneğini verdiğimiz bu söylemde Tanrı olayların arkasındaki güçtür, ama pandemi gibi bir kötülük bizim vesile olduğumuz bir şeydir. Ona Tanrı müdahale etmiyor, çünkü Tanrı bu olaylar üzerinden bize bir şeyler öğretmek istiyor. Biz anlayalım ki sağlık önemli bir şeydir, biz anlayalım ki Tanrı bize şifa vermek istiyor, biz anlayalım ki bu şerden bir hayır da çıkabilir!

Kendi içinde iki versiyonuyla birlikte portresini çizmeye çalıştığımız iki temel profili, özet olarak sunmak istersek karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Tablo 1. Gençlerin Pandemi Söylemleri

Pandemi ilahi bir olaydır!

- 1) Bununla Tanrı bizi cezalandırmak istiyor.
- 2) Pandemi gibi zorluklar birer sınanma ve imtihandır.

İlahi olaylar karşısında alınması gereken tutumlar:

- 1) Hangi sebepten cezalandırılıyorsak bunun sebeplerini ortadan kaldırıcı doğru tutumlar izlemeliyiz.
- 2) İmtihani sabırla anlatmak için iyilik yapmalı ve iyi insanlar olmak için gayret göstermeliyiz.

Pandemi doğal bir olaydır!

- 3) Tanrı bizi bilinçlendirmek istiyor.
- 4) Pandemi, doğal bir olaydır, Tanrı'dan bağımsızdır.

Doğal olaylar karşısında alınması gereken tutumlar:

- 3) Tanrı'nın verdiği imkânları ve nimetleri iyi değerlendirmeliyiz, bunun için de şurlu insanlar olmalıyız.
- 4) Doğal olaylar karşısında geçmişse nasıl başa çıkmışsak, bugün de başa çıkmak için bilimsel çalışmalar yapmalıyız.

Sonuç

Sosyolojik olarak bir olayı değerlendirirken, onu toplumsal, kültürel ve hatta politik koşullardan bağımsız düşünmemek gerekir. Sosyoloji tahayyül, olayları tarihsel ve toplumsal bağlamı içinde değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu makalede kullandığımız içerik ve söylem analiz tekniklerinde de aktör ile bağlam arasında ilişki merkezi bir yer tuttuğundan sosyolojik bir tabana yaslanmaktadır. Şimdi aktörler (öğrenciler) ve söylemleri ile onların geldikleri toplumsal köken ve bağlam arasında bir bağıntı kurabiliriz. Olayın bağlamını düşündüğümüzde, araştırmanın yapıldığı 2021 yılının Nisan ayında, Covid-19 olarak adlandırılan pandemi olayı Türkiye’de ve dünyada halen yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bu yapısal ve konjonktürel bağlama, araştırmanın yapıldığı İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerin, genellikle muhafazakâr ailelerden geldiklerini de eklemeliyiz. Bu araştırmanın sonuçları, işte bu sosyolojik bağlama yerleştirilerek yorumlanmalıdır.

Aralarında söylem farkı olsa da öğrencilerin önemli ve baskın bir kısmı, pandemiyi bir teodise problemi olarak ele almakta ve Tanrı ile ilişkilendirmektedir. Bu ilişkilendirmeyi bir kısmı sebepler açısından, bir kısmı ise sonuçlar açısından yapmaktadır. Pandemiyi “Tanrı’nın cezası” olarak yorumlayan öğrenciler, pandeminin oluşumunda insanın katkısı olduğunu düşünmekte ve yanlış eylemlerden dolayı onların bu cezayı hak ettikleri varsaymaktadır. Diğer bir kesim ise, pandemiyi bir sonuç ve veri olarak almakta ve bunun bir sınanma ve dahi bir bilinçlenme vesilesi olduğuna inanmaktadır. Bu son iki gruba göre Allah insanları, neden kaynaklarsa kaynaklansın, çeşitli olaylarla sınar ve olgunluğa ulaştırmak ister. Eğer insan sabreder ve bu olayların, iyi insan olmak için bir vesile olduğunu düşünür ve bunu başarılı bir şekilde kullanırsa amacına ulaşmış olur.

Bu iki söylemi dile getiren öğrencilerin dindar ve muhafazakâr ailelerden geldikleri ve genellikle dünyevi krizleri, ilahi bir iradeden bağımsız görmedikleri ya da krizler, insan iradesinin bir sonucu bile olsa, bunun sonuçlarını kendileri için ilahi bir deneme olarak algıladıkları görülmektedir. Son dönemde pandemi üzerine yapılan sosyolojik araştırmaları gözden geçirdiğimizde, pandemiyi Tanrı’nın bir cezası olarak gören kesimin Türkiye’de önemli bir

yekûn tuttuğu görülmektedir. Yıldırım ve arkadaşlarının ülke çapında yaptığı bir araştırmada katılımcıların yüzde 62,5'i, "Salgın insanoglunun yaptığı zulümlerin bir karşılığıdır" görüşüne destek verdiği görülmüştür. Bu destek veren insanların pratik dindarlar oldukları ve siyasi yelpazede içinde de merkez sağ, muhafazakâr ve milliyetçi çizgide konumlandıkları saptanmıştır (Yıldırım ve arkadaşları, 2020). Yine ülkesel bir araştırmada katılımcıların yüzde 30'a yakını pandemiyi doğrudan "Allah'ın bize bir cezasıdır" şeklinde değerlendirmektedir (Bozkurt, 2020). Bu veriler Türkiye'de önemli bir toplumsal kesimin pandemiyi bir kötülük problemi olarak yorumladıklarını göstermektedir.

Pandemiyi Tanrı'dan bağımsız olarak gören kesim, bir azınlık grubu oluşturmaktadır. Bu gruba göre pandemi tamamen doğal bir olaydır ve insan, bunu aşkın bir güçle bağlantı kurmadan algılamalıdır. Doğal olaylar da çoğu kez, insan müdahalesi olmadığı için bunu bir veri olarak kabul edilmeli ve buradan hareketle bir mücadele zemini oluşturulmalıdır.

Bu son görüşü, söz konusu üniversiteye ya seküler kesimden gelen öğrencilerin tutumu ve bakış açısı olarak kaydetmek gerekir ya da muhafazakâr olsalar bile, her şeyi Tanrı ile izah eden anlayıştan bağımsız olarak gelişen bir söylem olarak görmek gerekir. İkinci durumda gençler, doğal durumların kendi içinde bir mantığı olduğunu ve bu işleyişe Tanrı'yı karıştırmamak gerektiğini düşünmektedir. Belki de bu kesimin görüşünü, ilkinde (Tanrı cezası görüşü) bir tepki olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü insanın kendi eylemlerinin sonucuna verilmiş bir ceza da olsa, tüm dünyada ve herkesi kuşatan bir kriz olarak pandemiyi ceza olarak yorumlamak zorlaşmaktadır. Bu durumda pekâlâ, şu soru sorulabilir: İçimizden bazılarının -ki pandemi örneğinde Çin'in Vuhan bölgesi sakinlerinin- sebep olduğu bu olaylardan dolayı Tanrı neden tüm dünya insanlarını cezalandırmaktadır? Yine bu insanlar içinde neden özellikle yaşlıları ve yoksulları cezalandırmaktadır?

Türkiye'de yaygın olarak rastlanan komplo teorilerine bu araştırmada rastlanmamış olması, üniversiteli gençlerin komplo teorilerine itibar etmedikleri anlamına gelmektedir. Materyal bu açıdan incelendiğinde, ne Çinlileri günah keçisi olarak görme eğilimine ne de Amerika ile Çin arasındaki ticaret savaşlarına değinilmektedir. Öğrencilerin toplamı içinde sadece iki öğrenci Çinlilere atıfta bulunmuş, ama onlara yönelik bir suçlama içine girmemiştir.

Öğrenci ifadelerinde pandemiye izah etmek için komplo teorisine başvurulduğuna değin bir ipucuna rastlanılmamıştır.

Özetle, ilgili üniversite öğrencilerinin çoğunun pandemiye bir teodise problemi olarak gördükleri ve buradan kendileri için dersler çıkartmak istedikleri söylenebilir. Bir profil çalışması olarak görülmesi gereken bu araştırmada elde edilen sonuçlar, başka araştırmalarla güçlendirilmelidir. Ancak bu durumda araştırma, hem bilimsel literatüre katkı sağlayacak hem de yeni kuşakların dünya görüşlerini anlamada bize ipuçları sunacaktır. Ayrıca belirtilmesi gereken önemli bir nokta, bu araştırmanın pandemi koşullarıyla ilişkisidir. Acaba pandemi koşullarında değil de normal şartlar altında yapılıyorsa, gençler pandemiye bir teodise sorunu olarak görecekle miydi? Elimizde bunu kanıtlayacak veri olmasa da bu araştırmada yapısal ve konjonktürel dezavantajlılığın pandemiye bir teodise sorunu olarak algılamada etkili olduğu varsayılmıştır. Bu iki olgu arasındaki ilişki de kanıtlanması gereken bir sorun olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. (1987). *Din felsefesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Augustinus, A. (2010). *İtirafılar*. Kabcacı Yayınları.
- Bozkurt, V. (2020). *Pandeminin etkileri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, V. (2021). "Covid 19 ve komplo teorileri: Kimler komplo teorilerine inanıyor?", <https://fikirturu.com/toplum/covid-19-ve-komplo-teorileri-kimler-komplo-teorilerine-inaniyor/> (29-04-2021).
- Büyüköztürk vd. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Mutahhari (1988). *Adl-i ilahi*. İşaret Yayınları.
- Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*. Paradigma Yayınları.
- Yıldırım, E. vd. (2020). *Epidemik toplum: Koronavirüsün Türkiye'de toplumsal etkileri*. İZU Yayınları.